

«Ζωή» σε ψηφιδωτά της Συρίας

/ Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός

image not found or type unknown

Ψηφιδωτό από το *Mariamîn* που εκτίθεται στο μουσείο της αρχαίας πόλης Επιφάνεια (Χάμα). Είναι γνωστό ως το ψηφιδωτό των γυναικών μουσικών ή ψηφιδωτό του κοντσέρτου. Τέλος 4ου αι. μ.Χ.- Η φωτογραφία προέρχεται από το αρχείο της Γιώτας Ασημακοπούλου-Ατζακά.

Έχει περάσει σχεδόν μία δεκαετία από τις ειρηνικές ημέρες της πολύπαθης, σήμερα, Συρίας. Τότε που μεταπτυχιακοί φοιτητές με αυτοπεποίθηση, ηρεμία και αξιοζήλευτο μεράκι μελετούσαν και κατέγραφαν τα πολύχρωμα ψηφιδωτά δάπεδα της Παλαιοχριστιανικής περιόδου, στο Μουσείο της Δαμασκού. Η εκπαίδευσή τους, θεωρητική και πρακτική, στην αρχαιολογική και ιστορική τεκμηρίωση των αποσπασμένων ψηφιδωτών δαπέδων από Έλληνες επιστήμονες στα πρώτα προγράμματα που διοργάνωσε στη Συρία το Ευρωπαϊκό Κέντρο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων Θεσσαλονίκης (ΕΚΒΜΜ) είχε ολοκληρωθεί και ένας τεράστιος αριθμός έργων τέχνης με ελληνικές επιγραφές, από τα ωραιότερα της Ανατολικής Μεσογείου, περίμενε τη φροντίδα και την καταγραφή τους με τις πιο σύγχρονες επιστημονικές μεθόδους.

Εκείνη την περίοδο, η εξειδίκευση στη συντήρηση ψηφιδωτών δαπέδων και η επιστημονική τεκμηρίωση τόσο στο πανεπιστήμιο όσο και στα μουσεία της Συρίας βρίσκονταν ακόμη στα σπάργανα. Η ψηφιακή αρχειοθέτηση με τον ηλεκτρονικό εξοπλισμό -δωρεά του ΕΚΒΜΜ- αντικαθιστούσε σταδιακά τις απαρχαιωμένες καρτέλες. Ενα φιλόδοξο πρόγραμμα είχε ξεκινήσει. Η τεκμηρίωση, υπό την καθοδήγηση των Ελλήνων επιστημόνων, προχωρούσε με γοργούς ρυθμούς όταν οι σειρήνες του πολέμου, το 2011, νέκρωσαν τα πάντα. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα του ΕΚΒΜΜ διακόπηκαν, αρχαιολόγοι και συντηρητές σκορπίστηκαν στην εμπόλεμη χώρα ή στην Ευρώπη.

Εικόνες καταστροφής

Οι εικόνες και οι πληροφορίες που έκαναν τον γύρο του κόσμου στο Διαδίκτυο από διεθνείς οργανισμούς αποκτούσαν τραγικές διαστάσεις: μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι ισοπεδώθηκαν από ανελέητους στοχευμένους βομβαρδισμούς, μουσεία -μεταξύ αυτών της Χάμα και της Απάμειας- λεηλατήθηκαν, έργα τέχνης εκλάπησαν. Το μουσείο ψηφιδωτών του Maarat al-Nouman, που φιλοξενούσε μια πλούσια πινακοθήκη ψηφιδωτών στις πολυάριθμες αίθουσές του, ακόμη και στους εξωτερικούς του τοίχους, χρησιμοποιήθηκε από τον στρατό της Συρίας ως στρατιωτική βάση. Η μεγάλη κεντρική αυλή του, γεμάτη μπάζα από τους πολύμηνους βομβαρδισμούς, ήταν μία από τις πιο ζοφερές εικόνες, παρά τις ελπιδοφόρες πληροφορίες -ανεξέλεγκτες βεβαίως- για μεταφορά δεκάδων χιλιάδων αριστουργημάτων τέχνης σε ειδικές αποθήκες προκειμένου να μη λεηλατηθούν.

Το ακριβές μέγεθος της καταστροφής είναι αδύνατον να υπολογιστεί. Σίγουρα όμως την επομένη του πολέμου η Συρία δεν θα μετράει μόνο χιλιάδες θύματα και τον ξεριζωμό εκατομμυρίων ανθρώπων, αλλά και την απώλεια της πολιτιστικής της κληρονομιάς. Και να που η Ελλάδα, πέρα από χώρα υποδοχής χιλιάδων προσφύγων, μπορεί να διαθέσει χρήσιμες πληροφορίες για ένα κομμάτι του αρχαιολογικού θησαυρού της Συρίας.

Μια ηλεκτρονική βάση δεδομένων με 365 αποσπασμένα ψηφιδωτά δάπεδα βρίσκεται στα αρχεία του Ευρωπαϊκού Κέντρου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων της Θεσσαλονίκης. Ο κατάλογος μπορεί να μην περιλαμβάνει το σύνολο των ψηφιδωτών έργων - ο πόλεμος σταμάτησε βίαια την ψηφιακή καταγραφή στο συριακό πανεπιστήμιο, η ψηφιακή βάση δεδομένων ενδεχομένως έχει καταστραφεί. Σώζεται ωστόσο στα αρχεία του ΕΚΒΜΜ και αποτελεί πολύτιμο εργαλείο όχι μόνο για τις διεθνείς διωκτικές αρχές στην πάταξη της παράνομης διακίνησης αρχαίων αντικειμένων αλλά και στην ανασυγκρότηση της πολιτιστικής κληρονομιάς της

χώρας μετά τον πόλεμο. Περιλαμβάνει αποκλειστικά ψηφιδωτά αριστουργήματα της Παλαιοχριστιανικής περιόδου (4ος-7ος αιώνας) από το τεράστιο συνολικό απόθεμα των 3.000 τετραγωνικών μέτρων αποσπασμένων ψηφιδωτών δαπέδων που φυλάσσονταν σε αποθήκες ή σε μουσεία της χώρας. Πώς όμως βρέθηκε ένας ελληνικός πολιτιστικός φορέας της Θεσσαλονίκης στη Συρία; Ολα ξεκίνησαν πριν από μια εικοσαετία όταν ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών Νίκος Ζίας, πρόεδρος του ΕΚΒΜΜ έως πρόσφατα, είχε την ιδέα της ίδρυσης ενός μη κρατικού φορέα, διοικητικά ανεξάρτητου και οικονομικά ευέλικτου, με διαχειριστική δυνατότητα αξιοποίησης πόρων από ποικίλες πηγές (επιχορηγήσεις, χορηγίες, δωρεές, ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις). Αφορμή για την ίδρυσή του αποτέλεσαν «τα αγωνιώδη αιτήματα προς το ελληνικό υπουργείο Πολιτισμού για παροχή βοήθειας οικονομικής και σε τεχνογνωσία για θέματα συντήρησης και διαχείρισης των βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων και φορητών έργων, τα οποία διαχειρίζονταν κρατικοί φορείς και ιδρύματα τόσο της Μέσης Ανατολής όσο της βαλκανικής και της παρευξείνιας ζώνης, οι οποίες, στα μέσα της δεκαετίας του '90, διέρχονταν μια επώδυνη περίοδο προσαρμογών σε νέες πολιτικές και οικονομικές δομές», εξηγεί η κ. Αναστασία Τούρτα, διευθύντρια του ΕΚΒΜΜ και μία από τις ιδρυτικές διευθύντριες του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης, του μοναδικού μέχρι τώρα βραβευμένου μουσείου από το Συμβούλιο της Ευρώπης.

Με ένα ευέλικτο οργανωτικό σχήμα και εξειδικευμένους συνεργάτες στην αναστήλωση, συντήρηση και μουσειακή τεκμηρίωση, οι διμερείς συνεργασίες με χώρες της Ανατολικής Μεσογείου και των Βαλκανίων (Συρία, Ιορδανία, Ισραήλ, Αλβανία, Βουλγαρία, Σερβία, Τουρκία, Ιταλία) μετρούν πολυάριθμες δράσεις (μελέτη, αποκατάσταση, συντήρηση, ανάδειξη και διαχείριση βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων και φορητών έργων) από την ίδρυσή του έως σήμερα.

Το πρόγραμμα στη Συρία

Μία από τις πρώτες χώρες στις οποίες το ΕΚΒΜΜ παρείχε τεχνογνωσία ήταν η Συρία. Το αίτημα προς το ΕΚΒΜΜ για παροχή βοήθειας στον εκσυγχρονισμό των μεθόδων καταλογογράφησης και συντήρησης των ψηφιδωτών δαπέδων είχαν θέσει το 2003 η Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Μουσείων της Συρίας και το Τμήμα Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου της Δαμασκού. Το Syrian Mosaic Pavement Documentation, που υπογράφηκε το 2005, απέβλεπε στη δημιουργία μιας ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων για την πλήρη τεκμηρίωση των ψηφιδωτών δαπέδων και στην επιμόρφωση Σύρων μεταπτυχιακών φοιτητών σε ετήσια βάση πάνω στις σύγχρονες μεθόδους τεκμηρίωσης. «Τελικός στόχος του προγράμματος ήταν η δημιουργία ενός corpus που θα αποτελούσε τη βάση για μελλοντικές

αναλύσεις και μελέτες», επισημαίνει η κ. Τούρτα.

Βασική προϋπόθεση ήταν και εκπαίδευση συντηρητών από τη Βόρεια Συρία. Το ΕΚΒΜΜ οργάνωσε γι' αυτό ειδικό εξοπλισμένο εργαστήριο συντήρησης ψηφιδωτών στο Μουσείο της Χάμα στην Κεντρική Συρία. Η συμμετοχή ξεπέρασε κάθε προσδοκία.

Ενα αποσπασμένο ψηφιδωτό δάπεδο από τη βασιλική του Abou Roubéiss, 40 χιλιόμετρα δυτικά της Χάμα, με δωδεκάστιχη ελληνική επιγραφή, ήταν το πρώτο έργο με το οποίο ξεκίνησαν η συντήρηση, η μελέτη και η καταλογογράφηση των 365 αποσπασμένων ψηφιδωτών δαπέδων της Παλαιοχριστιανικής περιόδου.

«Το ΕΚΒΜΜ επιτελεί ουσιαστικά πολιτιστική διπλωματία», σημειώνει η κ. Τούρτα. «Το έργο του είναι πολύπλοκο και με ιδιαίτερες απαιτήσεις, καθώς πραγματοποιείται σε περιοχές δύσκολες και με συνθήκες συχνά επικίνδυνες. Απαιτεί γνώση των ιστορικών και πολιτικών συνθηκών της περιοχής, του χαρακτήρα και της γλώσσας των ανθρώπων της, ισορροπίες, λεπτούς χειρισμούς, υπομονή και επιμονή. Το όραμα, η δημιουργία και η εθελοντική σχεδόν δουλειά των μελών και συνεργατών ξεπερνούν κάθε δυσκολία. Ελπίζω ότι θα βάλουμε ένα λιθαράκι στη διατήρηση της μνήμης από την πληγωμένη, ελπίζω όχι ανεπανόρθωτα, φιλτάτη Συρία».

Ανεκτίμητος αρχαιολογικός θησαυρός

Τα ψηφιδωτά δάπεδα της Συρίας συμπεριλαμβάνονται στα υψηλότερα δείγματα που έχουν διασωθεί στην Ανατολική Μεσόγειο, διευκρίνισε στην «Κ» η ομότιμη καθηγήτρια Αρχαιολογίας του ΑΠΘ Γιώτα Ασημακοπούλου-Ατζακά, καθώς ξεφύλλιζε το ψηφιακό φωτογραφικό άλμπουμ με τα συριακά ψηφιδωτά αριστουργήματα. «Ενας τεράστιος αριθμός που έχει αποκαλυφθεί στο έδαφος της Συρίας είχε γεμίσει τα αρχαιολογικά μουσεία της Δαμασκού, της Απάμειας, της Χάμα, του Χαλεπιού, του Maarat al-Nouman με μια ασύλληπτη πινακοθήκη έργων, άγνωστων ακόμη στη βιβλιογραφία. Αν προσθέσουμε και τα ψηφιδωτά που βρίσκονται κατά χώραν στο συριακό έδαφος και συνιστούν αρχαιολογικούς χώρους (π.χ. της λεγόμενης εκκλησίας των Μαρτύρων στο Tayba al-Imam των μέσων περίπου του 5ου αι. μ.Χ.), τότε μιλάμε για ανεκτίμητο αρχαιολογικό θησαυρό».

Η ελληνική μυθολογία κυριαρχεί στα ψηφιδωτά της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορικής περιόδου έως τα μέσα του 4ου αι. μ.Χ. Πολύχρωμες και πολύμορφες γεωμετρικές συνθέσεις κοσμούν δάπεδα κτιρίων και ναών σε μεγάλες επιφάνειες από τα μέσα του 4ου αι. μ.Χ. μέχρι τα μέσα του 5ου αι. -όταν πλέον έχει επικρατήσει η

χριστιανική θρησκεία-, ενώ το φυτικό και το ζωικό βασίλειο, προσωποποιήσεις εννοιών ηθικού κύρους εναρμονισμένες με τις αρχές της χριστιανικής ιδεολογίας εμπλουτίζουν την ψηφιδωτή διακόσμηση από τα μέσα του 5ου αιώνα έως τα τέλη της ύστερης αρχαιότητας. «Κοιτάζοντας αυτές τις φωτογραφίες, πίσω από τα χρώματα, πίσω από τις απαλές αρμονικές γραμμές και τις παραστάσεις που υμνούν τη ζωή, δεν μπόρεσα να αποφύγω τη θλίψη, το σκοτεινό πέπλο της άλογης βαρβαρότητας που εδώ και χρόνια καταστρέφει τα δημιουργήματα της τέχνης και τις ανθρώπινες ζωές. Θέλω να πιστεύω ότι οι πληροφορίες για καταστροφές και λεηλασίες δεν είναι απόλυτα ελεγχμένες και να ελπίζω ότι η κατάσταση δεν είναι τόσο ζοφερή».

ΓΙΩΤΑ ΜΥΡΤΣΙΩΤΗ

Πηγή: kathimerini.gr